

Martín Alonso Pinzón a Cotlliure: el quadre

Autor: Santiago Serra i Maurici

Data de publicació: 23-03-2022

En Santiago Serra i Maurici ha fet recerca sobre un quadre anònim en el qual hi ha pintat l'Alfons Anes Pinçon, conegut com Martín Alonso Pinzón per la història oficial. L'Alfons Anes va ser company d'En Cristòfor Colom en la descoberta de les Amèriques. En Serra conclou que el retrat és autèntic i coetani de l'Anes Pinçon i d'En Colom i que el paisatge que hi ha darrere és el de la vila de Cotlliure, a la Catalunya Nord.

1.- Introducció

Les tesis oficialistes que defensen els historiadors castellans en particular o espanyols en general sobre En Martín Alonso Pinzón estan d'acord que el prohoms pintat en el retrat anònim que presentem a la dreta i es conserva al museu marítim de la Torre de Oro de Sevilla és, en efecte, En Martín Alonso Pinzón (1440-1493) amb la vila de Palos de Moguer al rerefons. Però nosaltres pensem que el personatge és un altre i també la població. Creiem que es tracten respectivament d'Alfons Anes Pinçon i de la vila de Cotlliure, una població costanera situada a la comarca del Rosselló, a la Catalunya Nord. Mirarem de provar-ho en aquest escrit.

Abans que res, doncs, cal donar compte què en diu la història oficial sobre el personatge que apareix al llenç: l'esmentat Martín Alonso Pinzón.

2.- El personatge segons la història oficial: mariner ric, persona principal a Palos i corsari

És de coneixement públic que aquesta personalitat pertanyia a l'estament nobiliari i que va ser un gran navegant. Exercí de capità de la caravel·la La Pinta i, per tant, acompanyà En Cristòfor Colom l'any 1492 a descobrir les Índies Occidentals (Amèrica). Segons els oficialistes, morí a Palos de Moguer després d'haver tornat del viatge de descoberta. Va morir a causa d'unes febres que agafà al Nou Món. Fra Bartolomé de las Casas o Casaus —i és amb

aquesta grafia «Casaus» com signava els seus documents— el descriu com un mariner ric i persona principal. I no només ho era ell, sinó també els seus dos altres germans: els anomenats Vicente Yáñez Pinzón i Francisco Martín Pinzón. En Francisco de vegades és conegut per mitjà d'altres noms i cognoms. Per exemple, com Diego Martín Pinzón. Sabem que aquest Diego és, sempre segons la història oficial, En Francisco perquè se'ns diu que aquell va ser, també, mestre de La Pinta. O amb el nom i cognoms Francisco Martínez Pinzón –i és així com el cita el pare Casaus?, o amb el nom i cognoms Francisco Fernández Pinçò –i és d'aquesta manera que surt en els Anales de Cataluña d'En Feliu de la Peña?.

Com dèiem, tots tres van ser «mariners rics i persones principals». A banda de la seva riquesa, En Casaus remarca que En Martín i els seus germans eren molt influents mercès als lligams familiars: «Quasi tots els de la vila s'hi apropaven perquè eren més rics i més emparentats». També sabem, gràcies al mateix Casaus, que En Martín Alonso Pinzón havia estat a la cort pontifícia de Roma. En concret, a la llibreria del Papa Innocenci VIII.

Continuem amb el relat oficial. També ens en proporcionen informació testimonis que varen declarar als plets colombins ?el seguit de disputes judicials que enfrontaren els hereus d'En Cristòfor Colom contra la monarquia espanyola en defensa dels drets obtinguts pel descobridor?. Un d'ells afirma, segons el document que tenim, que En Martín viatjava sovint a Portugal i a les illes Canàries i que ell i el seu germà Vicente Yáñez havien embarcat l'any 1479 a la caravel·la La Condesa, amb la qual varen capturar, «yendo por la mar, un vallener [sic] cargado de trigo e otras cosas», d'uns veïns d'Eivissa. És a dir, que En Martín i En Vicente es dedicaven al cors i, per tant, al combat naval, del qual en tenien una coneixença bastant apreciable. El cors consistia en una campanya naval que emprenien particulars, degudament autoritzats per llur govern, contra naus enemigues i amb l'objectiu d'executar una represàlia. En el cas concret d'En Martín, aquesta activitat també es pot inferir dels mots que va pronunciar En Fernand Pérez Camacho, un altre testimoni que va declarar al tribunal dels plets colombins: «Martín Alonso Pinzón hera avido e tenido por ombre muy sabio e gran capitán esforçado para las cosas de la mar e para la[s de] tierra». És molt més explícita, però, la declaració que tenim d'En Fernand Yáñez de Montiel —amb qui tal vegada els Pinçón estaven emparentats, segons que ho fa sospitar el cognom “Yáñez”— al mateix tribunal. En Yáñez Montiel hi afirma, a banda que En Martín Alonso «hera ombre rico», també que «hera el más baleroso ombre por su persona que avía en toda esta tierra e con un navío que tenía le temían los portugueses en los tiempos pasados, que no avía navío de portugueses que le osase aguardar, e que hera [...] muy sabio en las cosas de la navegación». Sigui com sigui, el que l'obra d'En Casaus com ens ha arribat i aquests documents pretenen revelar és la gran rellevança amb què haurien destacat en aquells temps En Martín Alonso Pinzón i els seus germans a la vila de «Palos de Moguer» andalusa i que eren rics, importants, bons guerrers i corsaris. Però sobretot, que aquests marins van ser uns grans coneixedors de la mar, la qual cosa acaben de confirmar altres testimonis dels plets, els quals ens fan saber que aquells havien arribat a navegar, fins i tot, per les illes del Cap Verd.

3.- Qui és en realitat el personatge del retrat?

Que el personatge del quadre anònim i conservat al museu marítim de la Torre de Oro és oficialment En Martín Alonso Pinzón, gairebé ningú no en dubta. Aquesta identificació és clarament acceptada per historiadors i pintors ?ja que s'han fet un munt de còpies d'aquest mateix quadre, el qual més endavant comentaré?. Ara bé, que s'anomenés realment així no està tan clar. Aquí a Catalunya tenim documentat un cavaller anomenat Alfons Anes (o Yanes) Pinçón, que hi va arribar amb la cort del rei Pere IV ?rei nomenat per la Generalitat com a monarca dels catalans entre 1464-1466 en la guerra contra Joan II (el pare de Ferran el Catòlic)? junt amb altres nobles portuguesos. El trobem també en la mort d'aquest rei Pere IV a Granollers i en el seu enterrament. Els estudis fets per En Martínez Ferrando, la Núria Coll i Julià, l'Alba Vallès, la Teresa Baqué, En Jordi Bilbeny i En Jordi Indiano ens informen que aquest Alfons era parent de l'esmentat rei i una personalitat de molta rellevança. Ho demostra el fet d'haver ostentat el títol d'ambaixador de la Generalitat a la cort papal a Roma. A més, havia estat canonge de la catedral de Coïmbra i comanador reial. També tenia dos germans: un anomenat Vicenç Anes Pinçón veí de Pals a l'Empordà, que trobem atacant el port de Barcelona l'any 1477 sota les ordres del seu cosí Pero Vasques de Sayavedra ?qui al mateix temps era cosí-germà de Pere IV? i un altre germà anomenat Ferran Yanes (o Anes) Pinçón, criat del mateix rei i lloctinent del tresorer reial. Les semblances de nom entre aquests tres personatges i els germans coneguts oficialment com Martín Alonso Pinzón, Vicente Yáñez Pinzón i Francisco Martínez Pinzón, que els oficialistes diuen que varen acompanyar En Colom en el descobriment, són impressionants. Ara, els Yanes portuguesos de Catalunya estan força documentats. No és pas així amb els Pinzón suposadament del Palos andalús ?els trobem bàsicament només a les cròniques, no en els documents?: se'n coneix molt poca cosa dels orígens. Per les investigacions fetes per En Jordi Bilbeny i explicades en els seus llibres La descoberta catalana d'Amèrica i Brevíssima relació de la destrucció de la història, queda ben clar que els Pinzón andalusos mai no varen existir i que tot ha sigut una manipulació per part de la corona i la Inquisició a fi de no pagar tot el que li havia estat promès a En Colom en les Capitulacions i, de pas, per tal de tergiversar la història de Catalunya i de tota la corona d'Aragó. Els germans Anes Pinçón van ser, doncs, desnaturalitzats i assimilats per Castella.

Sobre aquest afer, hi ha altres exemples de textos manipulats o retocats. Pararem esment en una publicació del pare franciscà de Perpinyà anomenat Andreu Bosch perquè ens proporciona més informació sobre el tema que abordem. Es tracta del Summari, Índex o Epítome dels admirables nobilíssims títols de Cathalunya Rosselló o Cerdanya, publicat l'any 1628. Allí l'autor hi afirma que "No saben tots quant gran part tenen los de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya a la gloria de la primera conquista y descobriment del nou Orbe, è Indies Occidentals puix lo capità Christophol Colon [...] des de l'any 1492 que començà anar a la empresa amb cent y vint soldats del port de Palos de Moguer". El company i amic Bilbeny descobreix la falta de sentit de la frase, ja que es pregunta: "On és el mèrit dels catalans si els expedicionaris van sortir de Palos de Moguer?". I és que es nota la mà del censor, el qual canvia la denominació "Pals" per la de "Palos de Moguer". Per contra, el censor no toca la referència de l'Andreu Bosch al Rosselló i la Cerdanya. Aleshores, cal entendre que aquestes comarques de la Catalunya Nord també varen intervenir en el descobriment. Ara bé, amb qui? El més segur és que fos amb mariners de la vila de Cotlliure, ja que segons els indicis que es desprenen del quadre que comentem, l'Alfons Anes coneixia bé. A més, allí podia tenir possibles contactes amb personalitats com són ara En Castre Pinós (persona vinculada a En Colom), que era senyor de Canet de Rosselló i Cotlliure, i sobretot el ja al·ludit Pero Vázquez de Saavedra o Sayavedra. Aquest Pedro Vázquez és el famós Pedro Vázquez que en alguns textos apareix com a andalús, en d'altres com a gallec o en d'altres com a murcià ?depèn de la font?. És l'home que va preparar amb En Colom el primer viatge a Amèrica i que, prèviament, a l'any 1473, ja l'havíem trobat assetjant Perpinyà junt amb les tropes franceses que lluitaven contra Joan II, l'adversari de la Generalitat en la guerra civil catalana que s'esdevingué als anys 60 i a començaments dels 70 del segle XV. Com que en aquell mateix temps també s'estava assetjant Cotlliure per tal que els assetjats de Perpinyà no rebessin socors de les tropes de Joan II, no ens ha d'estranyar gens que a la flota que barrava el port hi fos el nostre personatge del quadre. Un cop caigut Cotlliure, és de suposar que l'Alfons Anes tingué temps de sobres per fer-se fer un retrat ?el que comentarem? per tal de commemorar i deixar memòria de les seves gestes en aquesta vila marinera de la Catalunya Nord. El més curiós de tot és que En Colom també arriba a Cotlliure. Ho fa l'any 1476. La seva arribada la descriu l'historiador aragonès Çurita així: "-Después de algunas dilaciones llegó Colon al fin de julio con la armada francesa "(franco-portuguesa)" á Bermeo, en la costa de Vizcaya, adonde sufrió una tempestad violenta, perdió su capitana, bajó á la costa de Galicia con ánimo de atacar á Ribaldo (Ribadeo), y perdió mucha de su gente. De allí pasó á Lisboa para recibir al rey de Portugal, que se embarcó en su flota en agosto con varios nobles, dos mil doscientos soldados de á pie y cuatrocientos setenta caballos, para reforzar las guarniciones portuguesas de la costa de Berberia. Iban en la escuadra doce bajeles grandes y cinco carabelas. Después de tocar en Ceuta, prosiguió la armada á Colibre, adonde el rey se desembarcó á mediados de setiembre, no permitiéndole el tiempo llegar hasta Marsella" (Zurita, 1. XIX c. 51). El mateix Colom, per la seva banda, cita Cotlliure en una còpia d'una carta escrita l'any 1493 i dirigida a En Lluís de Santàngel, el tresorer reial de la corona catalano-aragonesa. El Descobridor li explica que "esta otra Española (l'illa d'Haití) en cierto tiene mas que España toda, desde Colibre en Cataluña, por costa de mar, hasta Fuenterrabia en Viscaya, pues en una cuadra anduve 188 grandes leguas por recta línea de occidente a oriente". Com podem veure, doncs, l'enclau de Cotlliure és un dels llocs de trobada dels qui aniran a descobrir noves terres i un nou món i que en l'any 1473 havia unit l'Alfons Anes i En Cristòfor Colom en la lluita contra Joan II, pare del Rei que pagarà l'expedició americana. Això però, no significa que salpessin d'aquest port per anar a Amèrica, ja que si la població que va noliejar les naus va ser Pals, seria més lògic que sortissin de Palamós o del riu Ter, que era navegable fins a Torroella de Montgrí, riu i vila que són a prop del Pals empordanès.

3. - ¿En Martín practica el cors des del Palos atlàntic a la Mediterrània per manca de blat o els Anes Pinçon fan atacs corsaris pel mateix motiu des de Pals d'Empordà durant la Guerra Civil catalana (1462-1472)?

Hem llegit més amunt que En Martín Alonso Pinzón va llançar el 1479 un atac corsari contra un balener eivissenc carregat de blat. L'explicació que hom dona sobre el fet que En Martín Alonso practiqués el cors és que en aquell temps a la vila de Palos, a la de Moguer i a la rodalia hi mancava totalment el blat i la gent no es podia alimentar correctament. Una dada que contrasta curiosament amb el que diuen d'altres historiadors. Per ells la vila era, llavors i el segle següent, totalment marinera —pescaven el peix mar endins o a les desembocadures dels rius Tinto i Odiel? i vivia del comerç per mar. Després de la descoberta d'Amèrica, la potència naval i comercial de Palos de la Frontera no s'hauria sinó acrescut, i d'una manera exponencial, com també hauria passat amb el nombre d'habitants. Transcrivim unes paraules de l'historiador Julio Izquierdo: "A mediados del siglo XVI la población de Palos de la Frontera ascendió a más de 20.000 personas debido al comercio de ultramar". Altres fonts conclouen que ja als darrers 40 anys del segle XV Palos gaudia dels ?«millors mariners d'Andalusia i disposava d'unes 50 caravel·les». Deixant a part que amb aquestes naus «practicaven el cors, tal com ens fan saber també aquestes fonts ?repetim-ho?, i ho feien «contra els portuguesos», Palos vivia, en aquells anys, del comerç. Si vivia del comerç, bé podia comprar blat a les zones bladeres i abastir la població.

Aleshores, per què se'ns diu que al 1479 hi havia a Palos manca de blat i d'aliments en general? La informació esdevé encara més estranya si sabem per altres documents que d'ençà que la vila va ser ocupada pels àrabs, s'autoabastia totalment a partir del blat que conreava. I la cosa va continuar així, segons altres documents, fins a moltíssim després de ser conquerida l'any 1239-1240 pels cristians. Avui dia la gent de Palos encara es dedica majoritàriament al conreu del camp. La conclusió que en podem treure de tot plegat és que a Palos no hi ha hagut mai fretura d'aliments.

En canvi, si parléssim del Pals català, l'atac de la nau La Condesa es fa molt més versemblant. Tornem a repetir que a Pals hi ha testimoniat documentalment els nobles portuguesos Anes Pinçon, els quals durant la guerra contra Joan II van lluitar, entre 1462 i 1472, a favor de la Generalitat, a favor del rei Pere Conestable de Portugal i a favor del Rei Renat d'Anjou. Creiem que és en el context d'aquesta guerra quan té lloc l'atac de la Condesa contra el vaixell eivissenc. I és per això que pensem que la dada de 1479 és un retoc dels censors. L'escomesa caldria avançar-la 10 anys abans. És a dir, a l'any 1469 (els censors canviaven dades en números rodons: 10, 20 o 30 anys). En efecte, comença a sonar més lògic que aquests Anes Pinçon de la vila de Pals fessin el cors per apoderar-se de blat. I és que a causa del conflicte civil, al Pals empordanès i a l'Empordà en general hi mancaven els aliments: tant els que eren cultivats a la mateixa terra com els productes alimentaris forans. I trobem documents de la dècada del 1460-70 que indiquen clarament que els vaixells empordanesos anaven al Rosselló a comprar menjar. I no només aliments, sinó també sal per conservar-los. I com hem llegit més amunt, el Palos andalús no va patir mai aquest dèficit alimentari.

Tornem, però, a la caravel·la Condesa i la captura l'any 1469, segons creiem, del balener eivissenc que traginava blat. Bé, és més versemblant que l'hagi dirigit l'Alfons Anes Pinçon a la mar de les illes Balears després d'haver salpat de Pals d'Empordà ?i no del Palos situat més enllà de les columnes d'Hèrcules?. I és que és molt menys probable que faci el cors al Mediterrani un vaixell que navega normalment per les ribes atlàntiques de la província de Huelva, travessi l'Estret de Gibraltar, esquivi les naus dels musulmans i dels catalans, s'endinsi per les aigües del Mare Nostrum occidental, es planti a les Illes Balears i allí ataquí naus enemigues. Cal saber que practicar el cors demana tenir a prop el port on poder-s'hi refugiar quan es vegi perseguit. I la vila de Palos queda massa lluny i sotmesa a tota mena de contrarietats perquè un seu vaixell s'hi pugui aixoplugar després d'abordar una nau al Mar Mediterrani. Tot es fa més lògic si pensem que En Martin Alonso Pinzón es fa a la mar a la vila de Pals, ataca un vaixell carregat de blat que navega per les costes d'Eivissa, s'endú ràpidament el botí cap a la seva vila de Pals, la qual no resta gaire allunyada del lloc dels fets, i hi apaivaga temporalment la manca d'aliment causada pels efectes de la Guerra Civil Catalana del 1462 al 1472.

4.- El Palos de Moguer d'En Martin Alonso Pinzón i dels seus germans no surt als portolans

Si la vila andalusa de Palos regida pels Pinzón i de la qual ens parlen els textos tenia tanta importància pel que fa als afers marins, ¿com és que aquesta importància no surt reflectida als portolans ni als atlas catalano-mallorquins? No la trobem, per exemple, mencionada al portolà d'En Jaume Bertran de l'any 1482. Tampoc no apareix a la carta nàutica d'En Bartomeu Olives (Mallorca 1538) ni a l'atles d'En Joan Oliva del 1592. Alguns atlas només referencien la barra de Saltes i ho fan com una mera posició geogràfica: illa situada a la desembocadura dels rius Tinto-Odiel, al costat de Palos. És el cas de l'atles de Vicenç Prunes, que va ser confegit a Mallorca l'any 1600. La barra de Saltes és encara mencionada al 1680. Uns altres fan referència també a Lepe i a Huelva. L'única referència que he trobat sobre un "Palo" a la costa atlàntica andalusa i l'he descoberta en una pàgina de l'atles d'En Francesc Oliva II del 1658. En concret, al full dedicat a la Península Ibèrica. En canvi, en aquests mateixos atlas i portolans surt sempre la població de Palamós, per exemple, la qual població tothom sap que és de gran tradició marinera.

D'altra banda, es fa estrany ?i molt? que essent Palos tan marinera, com es diu, i amb tants de cosmògrafs i escola cartogràfica, com també s'afirma que tenia, no s'hagi trobat ni un portolà o mapamundi que procedeixi d'aquella població. A més a més, si tenia una flota d'unes 50 naus, també fa estrany que no s'hi hagin trobat cap mena de restes de drassanes o quelcom similar a la zona (les més properes que podem documentar són les de Sevilla, tot i ser de finals del segle XVI o començaments del XVII).

5.- El quadre: per què no és Palos

Però parlem seguidament del quadre. Repetim que és anònim i està guardat al Museo Marítimo de la Torre de Oro de Sevilla. Hi surt retratat un personatge i, a segon terme, s'hi entreveuen un poble i un paisatge. Tot seguit comprovarem detalladament com el paisatge i el poble que hi surten no són els de Palos de la Frontera ?un incís: no fem referència al mal anomenat antigament pels cronistes "Palos de Moguer", car segons les investigacions fetes per l'historiador de Palos de la Frontera Julio Izquierdo, "esta localidad se ha llamado hasta 1642 únicamente Palos, del latín «Palus, paludis», o sea, «laguna»", i que "sólo a partir de mayo de 1642, el Consejo Municipal de Palos adopta el nombre de

Palos de la Frontera. El término «Palos de Moguer» es fruto de un error”?

D'acord amb el que em va dir el senyor Cristóbal González-Aller Suevos, Director de Conservació del Museo Marítimo de la Torre del Oro de Sevilla, “la técnica pictórica de realización del cuadro fue de óleo sobre tabla”. I no diu res més. No té ni idea d'on ha sortit l'obra ni quan va ser composta, ni qui l'ha realitzada. I això es fa encara més estrany si tenim en compte que la persona que està plasmada al retrat podria ser una de les més antigues que s'han pintat dels descobridors. Pel que fa a mi, no hi va haver manera possible de treure més informació del director del Museo Torre del Oro. Tampoc els responsables de l'Institut de Bellas Artes de Sevilla no me'n van saber dir res més. Aleshores, el vaig fer analitzar a En Josep Ribot i Llupià, llicenciat i professor retirat de Belles Arts. Em va escriure tot seguit el seu parer:

“Si observem aquest quadre a primera vista, veurem que es tracta d'una pintura de clar estil renaixentista, del mateix tipus que les de Dürer, Miquel Àngel, Rafael Urbino o Leonardo da Vinci. També podem copsar que no s'hi nota, en tot el quadre, cap mena de pinzellada, ja que s'ha utilitzat, a l'hora de pintar-lo, el sistema de veladures (sistema de pintar tradicional del Renaixement). També s'hi poden observar unes muntanyes molt característiques, semblants a les de Montserrat, que podrien tenir alguna relació amb el personatge o amb la població i el paisatge que l'envolta. També hi podem notar, per mitjà de les marques d'humitat i l'esquerdament de la taula damunt de la qual ha estat pintat, la degradació que el quadre ha sofert al llarg dels anys. Si tenim en compte que les pintures sobre taules varen deixar de fer-se al segle XVI (Leonardo da Vinci ja utilitzava lona), podem datar el retrat més o menys entre 1430 i 1550. És a dir, que seríem davant d'un retrat quasi contemporani del descobriment”.

Fins aquí el parer d'En Josep Ribot. Si seguim analitzant el quadre, podem veure que a l'esquerra del personatge hi ha unes muralles o castell a la vora del mar, amb una població que té una riera o riuet i una illeta al fons amb vaixells a prop seu i unes muntanyes. A la part dreta del retrat hi observem un golf amb un poblet pescador que es troba a l'exterior de les muralles, i un camí que es dirigeix cap als turons que voregen la mar tot travessant un arc o porta.

El més curiós de tot és que el Palos andalús no ha estat mai emmurallat ni fortificat, tot i que, com alguns historiadors han afirmat, hi havia una talaia de vigilància a l'època romana (que al 1492 ja no existia) i que sobre les seves restes avui dia s'hi troba l'església del poble, d'estil mossàrab i que encara podem visitar. També s'ha de ressaltar que Palos de la Frontera mai no ha estat tocant a mar, si més no en els últims 700 anys. Tampoc no té cap riera que el travessi i, encara menys, una illeta a prop (l'illa més propera és la de Saltes que està situada a uns 6 quilòmetres cap al sud, i que des de Palos no es pot veure).

Foto núm. 2

Vegem ara a la fotografia número 2, l'església d'estil mossàrab (dedicada a sant Jordi) de Palos de la Frontera. Aquí és on diuen alguns historiadors que hi havia l'antiga fortificació romana, de la qual no se'n sap res, ja que no hi han fet cap mena d'excavació.

Foto num. 3

A la imatge número 3 podem veure la desembocadura del riu Tinto-Odiel i la "barra" o illa de Saltes, que, com es pot apreciar al fons, no té cap turó com el que es veu al quadre de la imatge número 1. A més a més, tot el paisatge és pla, talment com la comarca circumdant, ja que és una zona totalment de terra sedimentària. Són uns sediments que ha anat deixant el riu durant tot aquest temps i on ja a l'any 1638 solament tenia tres brases de profunditat a la desembocadura.

Fotografia núm. 4

Com a detall curiós voldria remarcar que la font o safreig on la llegenda diu que En Colom va agafar l'aigua per al seu viatge, sempre se l'anomena la "Fontanilla". Curiosament, a pocs kilòmetres de Pals hi ha les poblacions de Fontanilles i Fontclara. Casualitat?

Fotografia núm. 5

Com dèiem, a la fotografia 4 s'hi pot veure l'església i la font ?més aviat un safreig?, on, segons la llegenda, els mariners del descobriment varen agafar aigua per al viatge, ja que en teoria eera a prop del "mar" (o del riu?), com es veu a la representació lliure (fotografia 5) feta pel pintor Evaristo Domínguez. La representació d'En Domínguez manca totalment de cap raonament científic ja que s'inventa una muralla inexistent i un castell darrere l'església. El castell està situat en un turó fictici i exageradament escarpat. Per quin motiu l'Evaristo Domínguez es va inventar un paisatge que no correspon al de Palos de la Frontera? Tot i que mai no ho sabrem del cert, es fàcil de deduir. La seva intenció era la d'«adequar» el poble de Palos de la Frontera al quadre del nostre personatge.

Fotografia núm. 6

La fotografia número 6 és un plànol actual de la zona Palos-Huelva. Hi localitzem el Palos de l'actualitat respecte de les localitats confrontants. És també des d'aquest simple plànol on podem apreciar clarament que el Palos del quadre i el Palos real no són al mateix lloc.

Totes aquestes observacions fetes anteriorment demostren clarament que el quadre no té res a veure amb el Palos de la Frontera real, ja que no s'hi assembla gens ni per situació, ni per paisatge.

Per tant, si el fons del retrat d'En Martín Alonso Pinzón no és la població de Palos de la Frontera, com he demostrat, de quin lloc es tracta? Doncs de la població catalana de Cotlliure, tal com provaré tot seguit.

6.- Per què és Cotlliure?

Fotografia núm. 7

Foto 8

Foto 9

Foto10

Foto 11

Utilitzarem la fotografia número 7. Es tracta d'una còpia molt fidedigna feta per En F. Fernández del quadre anònim. Més endavant explicaré per què es va fer. Ara ens servirà, però, de referència pel fet que s'hi poden veure molt més bé els detalls de la població i el lloc on es troba el personatge.

Si comparem la part esquerra del retrat, veurem que és idèntica a les fotografies 8, 9, 10 i 11. S'hi pot observar la mateixa torre amb les barbicanes (tot i que la torre actual és una mica més alta perquè al segle XVIII se li va afegir un campanar i rellotge a l'església que hi va ser edificada) i amb una illeta a uns 100 metres de la torre. Actualment l'illa hi està unida amb un espigó en el qual s'hi ha ajuntat una platja addicional; la mateixa muralla que encercla la població, tot i que actualment en alguns trams està tallada per un passeig amb terrasses; la riera que separa la població del castell dels reis de Mallorca i que antigament (fins al 1640) també s'hi adjuntava l'antiga població emmurallada de la Cotlliure medieval, però que va ser derruïda pels francesos en redissenyar per al castell el sistema defensiu de baluards a l'estil Bauban. El castell, però, ja havia estat reforçat primerament a la dècada del 1500-1510 per l'arquitecte i mestre d'artilleria aragonès Francisco Ramiro López i no per En Francisco Ramírez de Madrid, com ens han dit sempre, personalitat que mai no ha existit (es nota aquí perfectament la mà del censor). Tal com ha demostrat l'historiador René Quatrefages, també Ramiro va dissenyar per ordre del rei Ferran el Catòlic els castells-fortalesa de Salses, Perpinyà, Ceuta i l'Alhambra de Granada.

Foto 12

Foto 13

A la fotografia numero 12 veiem l'antic barri de pescadors amb la seva església i la carretera que es dirigeix cap a Port Bou seguint la costa. La panoràmica és la que es veu des del castell i que en el quadre està situat a la dreta del personatge. A l'última fotografia, la fotografia número 13, hi observem la costa dreta del quadre vista des de l'espigó que porta a l'illeta. La semblança amb les muntanyes del quadre és quasi exacta: són arrodonides i formen una espècie de cap que s'endinsa devers la mar. I, per últim, també es pot apreciar al quadre un munt de vaixells, fet que hauria d'haver estat normal a Cotlliure en aquella època, perquè aquesta ciutat era el port més important del Rosselló. Era un port tan important, que, ja al segle XV, s'hi desembarcaven esclaus provinents de Barbaria i Guinea per a ser-hi venuts. Fins i tot el rei castellà Alfons X el Savi n'havia parlat en la seva Primera crònica general. Com que el Rosselló forma part de Catalunya, el pintor del quadre es va assegurar de posar una referència geogràfica netament catalana: va introduir-hi la muntanya de Montserrat sobre el castell, tal com també surt en altres pintures de l'època: per exemple, sobre Barcelona o en d'altres poblacions catalanes.

Quan vaig demanar l'opinió respecte de la similitud del quadre amb Cotlliure al professor d'història de la universitat de Perpinyà Alain Ayats, aquest em va respondre que "la semblança hi és, sobretot la part dreta del retrat, tot i que en la part esquerra, encara que s'hi assembli bastant, i que el pintor tingués la intenció de pintar la vila, no ho pot ser, ja que no entenc que hi fa en Martín Alonso Pinzón a Cotlliure si ell era de Palos de Moguer". És a dir, sí que és Cotlliure, però aquest personatge que ara ja sabem que és inventat hi dissona clarament.

4.- Un quadre anònim del Renaixement i una còpia de mitjan segle XX

Com que preguntant sobre l'origen del quadre anònim als responsables del Museu Marítim de la Torre del Oro de Sevilla no en vaig treure l'entrellat, vaig decidir cercar informació al Museo Naval de Madrid. La senyora Dolores Higuera, la directora tècnica del museu, em va comunicar que el quadre que és objecte de la meva recerca és una "còpia anònima del quadro realizada para el Museo Naval de Madrid por Julio García Condoy". És a dir, el quadre numero 14.

Fotografia núm.14

Aquest quadre d'En García Condoy data de l'any 1956. Si ens hi fixem atentament, veurem que el personatge central, que ja sabem que és l'Alfons Anes, és gairebé igual que el pintat en el quadre anònim, però, amb tot, el paisatge del darrere està canviat. En aquest cas, sí que el paisatge és Palos de la Frontera i no Cotlliure. D'altra banda, s'assembla profundament al quadre de l'Evaristo Domínguez que he anomenat anteriorment. Qui havia copiat a qui? Per la data del quadre, jo ho tenia molt clar, però necessitava més proves. Així que, simplement, els vaig demanar un altre quadre: el d'En Vicente Yáñez Pinzón/Vicenç Anes Pinçon, germà d'En Martín Alonso Pinzón/Alfons Anes Pinçon del mateix pintor (fotografia 15)

Fotografia núm. 15

Si comparem aquest segon quadre amb l'altre, descobrim que quan l'autor ha pintat el personatge ha utilitzat un altre estil molt més modern. Per què? Perquè, com que no hi ha cap quadre d'En Vicenç Yáñez per copiar, se'n va inventar un utilitzant el seu propi estil. Això fa que ens quedi clar que ell va copiar el quadre anònim amb el fons canviat. Per què va canviar el fons? Jo tinc la meua teoria: el Museo Naval de Madrid o els historiadors espanyols corresponents es varen adonar que el paisatge del quadre anònim no era Palos de la Frontera i això els preocupava, ja que el quadre anònim contradeia o no deixava clara la història oficial sobre En Martín Alonso/Alfons i el seu origen. Com ho podien solucionar? Fàcil: feien una còpia exacta del personatge, posaven el fons que a ells els interessava i deien que l'altre era fals.

Veient que a través del Museo Naval de Madrid tampoc no trauria res clar, em vaig posar en contacte amb l'historiador Julio Izquierdo, de qui ja he parlat i és exdirector del Museu dels Pinzón de Palos i historiador de l'ajuntament d'aquest poble i director del Museu Vicente Aleixandre. Exactament no em va aclarir l'origen del quadre que copia l'anònim i em vaig sentir més confós. La seva explicació va ser que l'havia pintat el pintor anomenat Evaristo Domínguez (del qual abans ja hem vist un quadre seu amb estil propi), veí de Palos, a finals dels anys 50, i que n'havia fet còpies per a l'Ajuntament, el Monestir de la Rábida i una reproducció fotogràfica sobre "lienzo" a la Casa-Museu dels Pinzón. També em va comunicar que En García Condoy es va inspirar en el d'En Domínguez, però va caure en la temptació de convertir-lo, talment com va fer amb el seu germà Vicens Yáñez, en un "galant de Hollywood".

O sigui: primer de tot, no anomena el quadre que jo busco i, en segon lloc, no pot ser que En Condoy copiés el quadre de l'Evaristo Domínguez, perquè el va pintar abans. Un cop observat l'estil de la còpia pintada per En Domínguez, podem deduir que es va limitar a copiar el quadre anònim que es conserva a la Torre del Oro per poder tenir còpies per a la seva població de Palos, talment com va fer el pintor F. Fernández (fotografia 7), el quadre del qual ja hem mostrat anteriorment. Una de les coses de què m'he adonat és la manca d'informació que hi ha i de com n'està d'enrevessada. Així, doncs, continuaré treballant sobre aquest tema per tal de mostrar-vos-en més aspectes i més proves.

Santiago Serra i Maurici

BIBLIOGRAFIA:

Jordi Bilbeny, Brevíssima relació de la destrucció de la història; Llibres del Set-ciències, s.l., Arenys de Mar, 1998.

Jordi Bilbeny, La descoberta catalana d'Amèrica; Edicions Gargot, Granollers, 1999.

Cartografia Mallorquina; Diputació de Barcelona, Barcelona, 1995.

Luisa Martín Merás, Cartografía Marítima Hispana. La imagen de América; Lunweg Editores, S.A.; Barcelona, 1993.